

Б. Нечипоренко

доцент кафедри теорії
та практики перекладу
з англійської мови
Інституту філології
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

О. Душновська

студентка
Інституту філології
кафедри теорії та практики
перекладу з англійської мови
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

**СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КВАЗИРЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ
РОМАНУ ОЛДОСА ГАКСЛІ «ЯКИЙ ЧУДЕСНИЙ СВІТ НОВИЙ!»**

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних шляхів відтворення квазіреалій під час перекладу роману «Який чудесний світ новий!» З перекладацької точки зору творчість Олдоса Гакслі все ще залишається малодослідженою в Україні. Тому порівняння двох перекладів, які виконані в різні періоди історії нашої держави: одного, виконаного Сергієм Маренком ще в 1994 році, та іншого Віктором Морозовим 22 роки потому дасть змогу порівняти підходи обох перекладачів до способів перекладу квазіреалій.

Метою роботи є окреслення проблем, які виникають під час перекладу квазіреалій Олдоса Гакслі у романі «Який чудесний світ новий!» та визначення способів їх вирішення.

Реалізація зазначеної мети припускає постановку й вирішення таких завдань:

- назвати основні стратегії перекладу квазіреалій;
- порівняти відтворення квазіреалій у двох українських перекладах, встановити застосовані стратегії та трансформації.

Квазіреалії виступають одним із різновидів безеквівалентної лексики, під якою ми розуміємо слова, основне лексичне значення яких вміщує певний набір етнокультурної інформації. Антиутопічна картина світу може бути зрозуміла лише в контексті спільноти і часу, що її породили. Аби досягти ефекту достовірності, автор використовує особливі мовні засоби, щоб описати життя людей, що у ній перебувають. На рівні вербального розуміння одним із головних лексичних засобів осягнення етнокультурної специфіки певного історичного періоду того або іншого мовного соціуму є реалії, а в нашому разі квазіреалії, які є своєрідним понятійним апаратом, що створює сам автор задля номінації та характеристики фантастичного світу, в якому відбуваються змальовані в художньому творі події.

Задля перекладу квазіреалій перекладачі вдаються до тих самих стратегій, що й під час перекладу реалій. В українському перекладознавстві власне лінгвістичну дефініцію реалій подає Р. Зорівчак: «Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщує (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплені за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [4, с. 58].

Р. Зорівчак пропонує перекладати реалії таким чином:

1. Контекстуальний переклад – пояснення реалії у контексті. *Крпінак – serf.*
2. Транскрипція (транслітерація) – коли виникає потреба позначити звучання слова, відмінне від його написання, вдаються до транскрипції. А для буквеного передавання іншомовних слів застосовують транслітерацію. *Ки Клух Клан – Ку-клух-клан, raprika – наприка.*
3. Дескриптивна перифраза, тобто описовий переклад. *Дідух – sheaf of straw.*
4. Калькування – поелементне відтворення слова чи фрази мови-оригіналу засобами мови-перекладу. *Рада Міністрів – the Council of Ministers.*
5. Гіперонімічне перейменування – генералізація. *Kiwi – фрукт.*
6. Комбінована реномінація – здебільшого транскрипція з описовою перифразою. *Cockney – кокні – один з найвідоміших типів лондонського просторіччя.*
7. Ситуативний відповідник – відповідник, який має сенс тільки в межах тексту. *Пани – all the gentkefolk.*
8. Міжмовна транспозиція на конотативному рівні – заміна реалії в мові-оригіналу реалією мови-перекладу або ж лексемою, яка містить необхідну для пояснення інформацію. *Калина – a snowball tree.*
9. Метод уподібнення – заміна реалії в мові-оригіналу реалією мови-перекладу. *Mile – кілометр* [4, с. 93].

Квазіреалії є водночас авторськими неологізмами. Оказіоналізми, авторські неологізми, авторські новотвори чи одноразові неологізми – це авторські неологізми, які використовуються за правилами словотвору лише в умо-

вах певного контексту як лексичний засіб художньої виразності. Вони є тими словами, що утворюються за прикладами вже наявних у мовній системі слів [5, с. 51]. Оказіоналізми завжди були цікавим об'єктом досліджень, оскільки явище okazіональності є досить аномальним і суперечливим. З кожним роком лексичний рівень мови збагачується новими словами. Чи то новими технічними термінами, що пов'язані з новими винаходами, чи то дивними, незвичними словами та їх формами у художній літературі.

Отже, виділяють такі способи перекладу авторських неологізмів:

1. Транскрипція або транслітерація. Під час застосування цих способів перекладу відбувається акт запозичення звукової (транскрипція) або графічної (транслітерація) оболонки слова разом зі значенням із мови оригіналу до мови перекладу. *Helicar – гелікар*.

2. Калькування. Калькування як метод створення еквіваленту схожий на буквальный переклад. Перевагою цього методу є стислість і нескладність отриманого еквіваленту. *A Vagonship – зорелім*.

3. Описові еквіваленти. Цей метод полягає у переданні значення англійського слова за допомогою більш-менш розповсюдженого пояснення. *Starscape – зображення зоряного неба* [5, с. 53].

Оскільки квазіреалії вивчені набагато менше, ніж реалії, рано говорити про їх чітку класифікацію, тому у нашому творі ми будемо послуговуватися класифікаціями способів перекладу неологізмів та реалій.

Світ, котрий створює автор антиутопічного тексту, доволі чужий нам, саме тому автор вводить безліч квазіреалій, таким чином описуючи те нове суспільство та ознайомлюючи читача з цим новим світом. І так у нашому «новому світі» існує безліч таких реалій, котрі існують виключно в цьому середовищі. Таким чином, перший цікавий термін, який зустрічається у книзі, – це Світова Держава, тобто унікальний світ, створений Гакслі.

'We have the World State now' [6, с. 35].

«Тепер у нас Світова Держава» [3, с. 78].

«У нас тепер Світова Держава» [1, с. 83].

В обох випадках перекладачі використали калькування.

У цьому світі існує чарівний наркотик – сома, який допомагає розслабитися жителям Світової Держави.

'What you need is a gramme of soma' [6, с. 36].

«Тобі справді потрібно граммулку соми» [3, с. 79].

«Тобі треба прийняти грам соми» [1, с. 83].

В обох перекладах слово транскрибується. Взагалі слово *сома* означає *священний напій давніх аріїв*, згадується у Ведах.

Відповідно, у цій державі є похідне поняття soma-holiday – авторський неологізм, котрий позначає стан оп'яніння після прийняття великої дози соми.

“Miss Crowne's gone on soma-holiday” [6, с. 95].

«Міс Краун зараз на сома-вакаціях» [3, с. 188].

У цьому випадку під час перекладу використана комбінована трансформація, *сома* – транскрибовано, *вакація* – переклад словниковим еквівалентом. Експресивності перекладач надає фразі, вживаючи застаріле слово *вакація*, замість відпустки.

«Міс Краун пішла у само відпустку» [1, с. 114].

У цьому випадку – ситуативний відповідник, який є грою слів *сома* – *само*, такий переклад є стилістично-експресивним, проте втрачається зміст речення (вихідний – із надмірним вживанням наркотика-соми).

Тісно пов'язана із квазіреалією сома в романі Гакслі мексиканська реалія peyotl – мескал/пейотль, яка означає кактус, що росте в Мексиці, та мескалін (наркотична речовина, яку отримують з цього кактусу). В уривку, наведеному нижче, автор вводить цю реалію, щоб створити контраст із наркотиком сома:

'The return to civilization was for her the return to soma, was the possibility of lying in bed and taking holiday after holiday, without ever having to come back to a headache or a fit of vomiting, without ever being made to feel as you always felt after peyotl' [6, с. 103].

«Повернення до цивілізації означало для неї повернення до соми, з можливістю лежати безперервно в ліжку, перебуваючи у стані ейфорії, без того, щоб прокидатися з болем голови і нападами блювоти, без того почуття сорому, яке охоплювало її завжди після пейотля» [3, с. 205].

«Для неї поворот до цивілізації означав повернення до соми – можливість відлежуватися в ліжку й віддаватися сомовідпустці без похмільного головного болю чи нападів блювоти, без того почуття, що охоплювало її кожного разу після пейотля» [1, с. 119].

Обидва перекладачі відтворили транскрибуванням, проте доцільно було б у примітках пояснити, що це за рослина, щоб читач вловив це протиставлення. Плюс додає сомовідпустка замість просто відпустки.

Для контрасту та змалювання устрою також Олдос Гакслі вводить реалію mescaal – алкогольний напій, очищений від соку агави. Обидва перекладачі відтворили цю реалію за допомогою транскрибування.

'But it makes you feel so bad afterwards. The mescaal does, and you're sick with the peyotl' [6, с. 80].

«Але після того мескалю так зле почувашся, а від пейотля тебе починає нудити» [3, с. 160].

«Після мескалю так погано, а від пейотлю нудить» [1, с. 107].

Ще одним неологізмом, який вводить автор, є Feelies (чуттєвки), від слова to feel – відчувати. Чуттєвки – це відомі фільми, які зазвичай містять еротичні сцени та збуджують глядачів. Всі жителі Світової Держави просто в захваті від них, тільки Дикун Джон шокований.

'Going to the *Feelies* this evening, Henry?, enquired the Assistant Predestinator' [6, с. 23].

«Генрі, їдеши цього вечора на *чуттєвці*? – запитав помічник визначальника» [3, с. 61].

Морозов пропонує власний відповідник для авторського неологізму *Feelies* – *чуттєвці*, котрий, на мою думку, є доволі доречним.

«*Їдеши увечері на стерео контактний фільм, Генрі? – запитав асистент Визначальника*» [1, с. 76].

У цьому випадку Маренко використав описовий переклад.

Похідним словом є *the Feely Corporation* – квазіреалія, що містить авторський неологізм *feely*, позначає компанію, яка випускає такі популярні у Світовій Державі фільми.

'...the *Feely Corporation's* most expert big game photographer had watched the whole proceedings' [6, с. 172].

«...найодосвідченіший фотомисливець за великою дичиною *Корпорації чуттєвок*, спостерігав за цією процедурою» [3, с. 325].

У цьому разі саму назву відтворено калькуванням, яке містить власний відповідник перекладача для авторського неологізму *Feely* – *чуттєвці*;

«...найодосвідченіший фотограф, за дорученням *корпорації стереоконтактних фільмів* спостерігав усе те самотичування» [2, с. 133].

Назву відтворено калькуванням, яке містить описовий переклад авторського неологізму *Feely*.

Богом у цьому творі є Форд. Відповідно існує також багато похідних від нього назв. Так, наприклад, у творі зустрічається авторський неологізм від форми звертання до високопоставлених осіб в Англії '*His lordship Mustapha Mond*' [6, с. 22] – His Majesty, His Excellency + англійський іменниковий суфікс -ship, котрий позначає статус, положення, наприклад, lordship – титул, звання лорда. Обидва перекладачі пропонують власні еквівалентні фрази-неологізми, утворені від українського відповідника англійських форм звертання до високопоставлених осіб – «*Його фордичність Мустафа Монд*» [2, с. 60]. (*Його фордичність* – форд+ичність одразу відносить читача до звертання – Його величність). «*Його фордність Мустафа Монд*» [1, с. 75]. *Його фордність* – форд+ність – відносить читача до звертання – Його високість (щоправда, застаріла форма).

'*Honestly*', put in the anxious-looking little girl' [6, с. 20].

«*Чесно*, – вставила стурбована дівчинка» [3, с. 58].

«*Їй Форду*, – забожилася розтривожена дівчинка» [1, с. 74].

Маренко вводить свій авторський неологізм із грою з іменем Форда навіть для відтворення оригінального речення, яке не містить цієї гри слів. *Honestly* – *чесно*, справді, він передає як *Їй-Форду* (гра з українським висловом *Їй-Богу*, що і означає справді, чесно).

Ще однією яскравою квазіреалією, котра описує життя суспільства, є *Orgy-Porgy* – каламбур від слова оргія.

'*Orgy-porgy, Ford and fun/ Kiss the girls and make them One./Boys at One with girls at peace/ Orgy-porgy gives release*' [6, с. 56].

Морозов: «*Оргія-поргія, Форд і потіха, / Цьомки юначкам, не знатимем лиха. / Хлопці й дівчата зіллються в одному, / Оргія-поргія краца за сому!*» [3, с. 85].

«*Оргія-поргія, Форнія забава. / Цілуйся, кохайся, Форду на славу. / Хлопці, дівчата, радісний сміх – Оргія-поргія, щастя для всіх*» [1, с. 73].

Значення другої частинки не відіграє важливу роль, радше слугує просто способом утворення каламбуру. Обидва перекладачі зберігають гру слів, переклавши словниковим відповідником першу частинку *orgy* – оргія, та адаптивно транслітерували *Porgy* – поргія (а не транскрибували г як дж, щоб зберегти звучання).

Ще однією квазіреалією є *sex-hormone chewing-gum*.

'*Benito Hoover made him a present of six packets of sex-hormone chewing-gum*' [6, с. 104].

«*Беніто Гувер подарував йому шість пакетів жуйки зі статевими гормонами*» [3, с. 207].

«*Беніто Гувер подарував шість пакунків секс-гормональної гумки*» [1, с. 119].

Морозов використав описовий переклад, а Маренко калькування.

У творі «Який чудовий світ новий!» є також слова та вирази, що можуть вважатися термінами-квазіреаліями. Розглянемо детальніше приклади та способи перекладу.

1. *Death Conditioning*.

'*Death conditioning begins at eighteen months*' [6, с. 110].

«*Зумовлення стосовно смерті починається з вісімнадцяти місяців*» [3, с. 215].

Морозов застосував калькування.

«*Щеплення проти страху смерті починається у вісімнадцять місяців*» [2, с. 99].

Маренко використав описовий ситуативний відповідник.

2. *Bokanovksy's Process / bokanovskification* – процес клонування;

+ Суспільство поділяється на касти згідно з грецькою абеткою:

– *Alphas* (Альфи – найвища каста в системі. Вони найрозумніші та найпривабливіші).

– *Betas* (Бети) – друга за порядком каста в системі. Вони розумні, але не настільки, як альфи).

– *Deltas* (Дельти) – третя за порядком каста в системі, переважно робочі.

– *Epsilons* (Епсилони) – найнижча каста в системі. Вони нерозумні, їх використовують виключно для роботи.

– *Gammas* (Гамми) – найнижча каста в суспільстві. Переважно виконують тяжку фізичну роботу.

'...Where the *Alphas* and *Betas* remained until definitely *bottled*; while the *Gammas, Deltas* and *Epsilons* were brought out again, after only thirty-six hours, to undergo *Bokanovksy's Process*' [6, с. 3].

«...де її залишають альфи і бети аж до остаточного «пляшкування», тоді як гамми, дельти й епси́лони ви-
добувають ще раз після всього лише тридцяти шести годин для проходження так званої «процедури Боканов-
ського» [3, с. 25].

Назви каст відтворені словниковими еквівалентами в обох перекладах. Bottled – пляшкування – калькування. Vokanovsky's Process – процедура Бокановського – транскрибування + процедура замість процес – смисловий розвиток;

«...там альфи й бети залишаються до остаточного переміщення в ампули, тоді як гамми, дельти, й епси́лони лише через тридцять шість годин забираються для застосування процесу Бокановського» [1, с. 65].

Bottled – переміщення в ампули – дескриптивна перифраза (описовий переклад), Vokanovsky's Process – процесу Бокановського – калькування (транскрипція імені, переклад другого компонента) із граматичною перестановкою (зумовлена особливостями сполучуваності слів в українській мові).

3. Авторський неологізм bokanovskify – додано до імені вченого, на честь якого названий процес, дієслівний суфікс -fy.

'If we could bokanovskify indefinitely the whole problem would be solved' [6, с. 4].

«Всі питання було б розв'язано, якби процес бокановськіфікації міг стати нескінченним» [3, с. 26].

Обидва перекладачі вводять власний неологізм-еквівалент. Бокановськіфікації – переклад номінальним стилем, замість дієслова – іменник. Утворено схожим способом словотвору – ім'я вченого плюс суфікс (у цьому разі іменниковий) -фікація вказує на безпосередній виробничий процес.

«Якби ми могли бокановськіфікувати безмежно, то були б розв'язані всі проблеми» [1, с. 66].

Бокановськіфікувати – переклад дієсловом-неологізмом. Утворено схожим способом словотвору – ім'я вченого плюс дієслівний суфікс -фікувати.

Bottled – сленг, слово позначає людину, яка прийняла сому.

Словникове значення терміна-квазіреалії bottled – 1. розлитий у пляшки, пляшковий 2. стримуваний.

'Bottled, they crossed the street; bottled, they took the lift up to Henry's room on the twenty-eighth floor' [6, с. 52].

«Так і не виходячи зі своїх пляшок, вони перетнули вулицю й піднялися ліфтом до кімнати Генрі на двадцять восьмому поверсі» [3, с. 113].

Описовий переклад у цьому контексті не дуже точно відтворює зміст (герої були під дією наркотика).

«Все ще закупорені, вони перейшли вулицю, піднялися ліфтом на двадцять восьмий поверх, де було помешкання Генрі, і зачинили за собою двері» [1, с. 92].

Маренко використав ситуативний відповідник, більш вдала стратегія перекладу, передає значення наркотичного сп'яніння, зберігає зв'язок із вихідною лексемою «пляшка».

4. caffeine solution + vibro-vacuum massage + hot contraceptives + liquid air.

'Liquid air, television, vibro-vacuum massage, radio, boiling caffeine solution, hot contraceptives, and eight different kinds of scent were laid on in every bedroom' [6, с. 67].

«У кожній спальні тут було рідке повітря, телевізор, киплячий розчин кофеїну, гарячі контрацептиви й вісім різновидів пахощів» [3, с. 139].

Усе передано калькуванням, а масаж взагалі випущено.

«Конденсоване повітря, телевізори, вібровакуумний масаж, радіо, закип'ячений розчин кофеїну, підігріті контрацептиви й вісім різних парфумів на вибір» [1, с. 100].

Конденсоване повітря – контекстуальний відповідник, вібровакуумний масаж – калькування, закип'ячений розчин кофеїну – калькування (але змінено вид із недокопаного в доконаний + граматична перестановка), підігріті контрацептиви – контекстуальний переклад.

5. Synthetic Music Machine.

'A Synthetic Music machine was warbling out a super-cornet solo' [6, с. 24].

«З синтетичної музичної машини лунало соло корнета» [3, с. 62].

«Автомат синтетичної музики виводив соло на суперкорнеті» [1, с. 76].

В обох випадках перекладачі застосували стратегію калькування.

6. A.F. ('After Ford') – авторський неологізм – термін.

Бачимо гру слів A.D. – A.F. українською – до нашої ери, BC – нашої ери.

'The Nine Years' War began in A.F. 141' [6, с. 31].

«А тоді року Фордового 141-го розпочалася Дев'ятирічна війна» [3, с. 73].

Перекладач пропонує свій неологізм, що є грою із українською фразою зі значенням «нашої ери» – «від Різдва Христового» – року Фордового.

«Девятирічна війна почалася в 141 році ери Форда» [1, с. 81].

Перекладач пропонує свій неологізм, що є грою із українською фразою «нашої ери» – Ери Форда.

7. Solidarity Service Day – обов'язкова подія для людей з вищих каст, де вони збираються на сому та оргію.

'ALTERNATE Thursdays were Bernard's Solidarity Service days' [6, с. 52].

«Що другого четверга в Бернарда були дні Солідарної служби» [3, с. 114].

«Що другого четверга Бернард мав брати участь у Дні Служби Солідарності» [1, с. 92].

Обидва приклади передано калькуванням, але різна сполучуваність іменника з означенням, солідарна служба – служба солідарності – зумовлює різні відтінки значень. Солідарність точніший переклад – *Solidarity* = солідарність. Солідарна служба не звучить природно.

8. *Fordson Community Singery* – місце, де відбуваються оргії.

'After an early dinner at the Aphroditzeum he took leave of his friend and, hailing a taxi on the roof told the man to fly to the Fordson Community Singery' [6, с. 52].

«Після ранньої вечері в Афродітеумі він попрощався зі своїм приятелем і, зупинивши на даху таксі, звелів водієві летіти до *Фордзонівської громадської співальні*» [3, с. 114].

«Після раннього обіду з Гельмгольцем в «Афродиторії» він попрощався з друзями, сів на даху в таксі, наказав пілотові летіти до *Фордзонівської громадської співальні*» [1, с. 92].

Обидва автори використали калькування, але, якщо автор мав на увазі, що *fordson* – від слова син, то це втрачено у перекладі. *Singery* – авторський неологізм, відтворено калькованим неологізмом *співальня*.

Проаналізувавши переклад квазіреалій у двох українських варіантах, нам вдалося окреслити основні способи перекладу обраного нами матеріалу та визначити використані трансформації. Квазіреалії та авторські неологізми найчастіше перекладено за допомогою калькування та транскрибування, а інколи навіть тлумачі пропонують свої авторські неологізми. Перспектива нашого дослідження полягає у можливості подальшого вивчення безеквівалентної лексики на матеріалі художнього дискурсу.

Література:

1. Гакслі О. Прекрасний новий світ / пер. з англ. С. Маренко. Київ: Всесвіт, 1994. № 5–6. С. 64–119.
2. Гакслі О. Прекрасний новий світ / пер. з англ. С. Маренко. Київ: Всесвіт, 1994. № 7. С. 96–135.
3. Гакслі О. Який чудесний світ новий! / пер. з англ. В. Морозов. Київ: ВСЛ, 2016. 368 с.
4. Зорівчак Р. Реалія і переклад. Львів: ЛНУ, 1989. 212 с.
5. Лопатин В.В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования. Москва: Наука, 1973. 151 с.
6. Huxley O. *Brave New World*. Harper & Row, 1969. 177 p.

Анотація

Б. НЕЧИПОРЕНКО, О. ДУШНОВСЬКА. СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КВАЗІРЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ ОЛДОСА ГАКСЛІ «ЯКИЙ ЧУДЕСНИЙ СВІТ НОВИЙ!»

У статті проаналізовано способи відтворення квазіреалій у двох українських перекладах твору Олдоса Гакслі «Який чудесний світ новий!» з семантико-стилістичної точки зору. Досліджено методи перекладу квазіреалій: транскрипція (транслітерація), калькування, дескриптивна перифраза, контекстуальний переклад. Визначено адекватність кожного способу відтворення.

Ключові слова: квазіреалія, авторський неологізм, реалія, антиутопія, транскрибування.

Аннотация

Б. НЕЧИПОРЕНКО, О. ДУШНОВСКАЯ. СПОСОБЫ ПЕРЕДАЧИ КВАЗИРЕАЛИЙ В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ РОМАНА ОЛДОСА ХАКСЛИ «О ДИВНЫЙ НОВЫЙ МИР»

В статье проанализированы способы передачи квазиреалий в двух украинских переводах романа Олдоса Хаксли «О дивный новый мир» с семантико-стилистической точки зрения. Определены главные методы перевода квазиреалий: транскрипция (транслитерация), калькирование, дескриптивная перифраза, контекстуальный перевод. Раскрыта адекватность использования каждого метода.

Ключевые слова: квазиреалия, авторский неологизм, реалия, антиутопия, транскрибирование.

Summary

B. NECHYPORENKO, O. DUSHNOVSKA. WAYS OF TRANSLATION OF QUASI-REALIA IN THE UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE NOVEL 'BRAVE NEW WORLD' BY ALDOUS HUXLEY

The article deals with the ways of translation of quasi-realia in two Ukrainian translations of the novel 'Brave New World' by Aldous Huxley. The following ways of their rendering have been determined: transcription (transliteration), calque translation, descriptive paraphrase, contextual translation. Each method has been analyzed from the point of view of adequacy.

Key words: quasi-realia, author's neologisms, realia, dystopia, transcription.